PEK UYANIK BİR UYKU

Yakup Döğer- 13 Mart 2026- iktibasdergisi

Batıcı-laik cephenin önemli figürlerinden biri olan ve "her şeyimizle Avrupalı olalım" diyen Kılıçzade Hakkı Bey, 1913'te kaleme aldığı iki yazısında, medreselerin kapatılmasını, kızların evlenene kadar tesettüre sokulmamasını, genel eğitim işlerinde hizmet edecek Şeyhlere maaş bağlanmasını salık veriyordu.

Osmanlı Devletinde, modernleşme çabalarının çok hızlı bir şekilde devam ettiği II. Meşrutiyet sonrası siyasi ve toplumsal ikliminde, hemen her kesimin ortak kanaati, terakki etmek, modernleşmek, Avrupalı gibi olmaktı. Hem İslamcı-Muhafazakârların hem de Batıcı-laikleri ortak talebi terakki etmek-ilerlemek, Avrupa medeniyetine erişmekti. İki kesimi birbirinden ayıran ise, İslamcı-Muhafazakârların, terakki ederken Müslüman kalmak gerektiğine dair kanaatleri, Batıcı-laiklerin ise, terakki edilecekse, başta din olmak üzere her alanda Avrupa'ya benzeyerek terakki edilmesi gerektiğine dair kanaatleriydi.

Dönem itibarıyla, Batıcı-laik cephenin önemli figürlerinden biri şüphesiz Abdullah Cevdet (1869-1932) ve gazetesi İctihad'dı. Ve tabii aynı zamanda gazetenin muharrir kadrosu. İctihad'ın yazar kadrosu içinde yer alanlardan birisi de, *"her şeyimizle Avrupalı olalım"* diyen Kılıçzade Hakkı Bey idi (1872-1960).

Kılıçzade Hakkı, 1913 yılında İctihad'ın 55. ve 57. sayılarında, "*Pek Uyanık Bir Uyku"* başlıklı makale kaleme alır. Kılıçzade, topyekün her alanda Avrupalı olmak gerektiğini düşünen laik cepheden olduğundan dolayı, değişim ve dönüşüme dair taleplerini, kaleme aldığı makalesinde maddeler halinde dile getirir. Hakkı Bey'in, cumhuriyetin ilanından on yıl önce ele aldığı değişim talepleri, on yıl sonra cumhuriyeti kuran kadrolara da adeta bir yol gösterici olmuştur. Kılıçzade Hakkı Bey, nasıl memleket istediğini, ya da nasıl bir memleket olmak gerektiğini, gördüğünü hayal ettiği bir rüya üzerinde maddeler halinde ifade eder.

Biz Kılıçzade'nin aynı isimli iki makalesini, günümüz Türkçesine sadeleştirerek, iki makaleyi birlikte ele aldık. Makalelerin içinde bize ait herhangi bir yorum veya ekleme, çıkarma bulunmamaktadır. İki makaleyi birlikte okuyucunun ilgisine sunuyoruz:

PEK UYANIK BİR UYKU

Celâl Nuri Beyefendi'ye,

Kıymetli Efendim,

Dün gece rüyamda nur yüzlü bir şahıs (ruh değil, kanlı canlı bir kişi), size iletilmek üzere aşağıda yazılı olan mektubu bana emanet etti. İkametgâhınızı ve hangi memlekette olduğunuzu bilemediğim için (İçtihat Dergisi) aracılığıyla size başvurdum; mektup elinize ulaştığında beni bilgilendirmenizi rica ederim.

A. H.

Oğlum Celâl Nuri Bey, size gelecek müjdeleri süratle tebliğ ederim:

1- Bütün şehzadelerin, özellikle de veliahtların eğitim ve terbiyelerine büyük bir dikkat ve özen gösterilecektir. Kendilerine hiçbir faydası dokunmayan o siyahi hadımların ve hizmetçilerin yönlendirmeleriyle değil; tarih bilinciyle yetiştirileceklerdir. Genç şehzadeler genel olarak ordu ve donanmaya dahil edilip orada yükselecek ve olgunlaşacaklardır. Bu sayede asil ve yetişmiş subaylar yetiştirmek için sağlam bir temel atılmış olacaktır. Artık erlikten gelenler subay olamayacaklardır. Hakikatte tam bir eşitlik mümkün olmadığından, herkes sadece mahkeme huzurunda eşit sayılacak; diğer tüm sosyal durumlarda ise herkes kendi sınıfı dahilinde hareket edebilecektir. Bu şekilde Türkiye'de de halk sınıfları oluşturularak, esaslı bir milli teşkilat yapısı kurulmuş olacaktır.

Bundan sonra tahta çıkacak olan padişah hazretleri, asil ailelerden (Müslüman olması şartıyla) bir kızla evlenecek ve sadece bir meşru eşi olacaktır; resmen cariyelerle beraber olmaktan vazgeçecektir. Padişahlar bundan böyle Topkapı Sarayı'nda ikamet edecekler; Dolmabahçe Sarayı (Bahçesaray) "millet sarayı" haline getirilecektir. Hükümet, bu yapıların Çırağan Sarayı gibi yangına kurban gitmemesi için tedbirli davranacaktır.

Saltanat makamına ait diğer tüm saray, köşk ve emlak tamamen satılacaktır. Bundan sonra padişah hazretleri, ödemesini kendi maaşlarından yaparlarsa o mülkleri şahsi malları sayabileceklerdir. Vefatları halinde de bu mülkler tüm hanedan üyelerine değil, sadece dinen hak sahibi olan varislerine kalacaktır.

Aynı şekilde, Hazine-i Hümayun'da (Saray Hazinesi) bulunan tarihi eşya ve mücevherler, Müze-i Hümayun'da (İmparatorluk Müzesi) kendilerine ayrılan bölüme nakledilerek orada sergilenecektir. Diğer eşyalar ise usulüne uygun olarak tamamen satılacak ve elde edilen gelir; okul inşaatlarına ve memurların maaşlarını karşılayacak gelir getiren mülklerin/tahvillerin alımına tahsis edilecektir.

Yaşlı şehzadeler ile prenseslere, hayatta oldukları sürece makul ve yeterli maaşlar bağlanacak; genç prensesler ise dengi olan kişilerle evlendirileceklerdir.

2- Türkler, Kur'an'ın gerçek hükümlerine tam bir imanla sarılacak; akıl dışı söylentiler ve İsrailiyat (aslı olmayan dış kaynaklı hikâyeler) yerine akılcı prensipleri benimseyeceklerdir. Bundan böyle, örneğin: «Tevekkeltü alâllah» (Allah'a tevekkül ettim) levhasının başına "Azim" (Kararlılık/Çaba) kelimesini ekleyeceklerdir.

Dolayısıyla, inançlarının bir gereği olarak «Yâ Hâfız» (Ey Koruyan Allah) levhasının altına, herhangi bir sigorta şirketinin levhasını da asacaklardır. Yangından korunmak için itfaiye

merkezleri inşa edecek, şehir ve kasabaların sokaklarını genişletecek ve itfaiye imkânlarını artıracaklardır. Mahalle tulumbacılarını bir milli gelenek olarak korusalar da, onları mutlaka modern bir düzene sokacaklardır. Her Türk evinin her odasında yan yana iki levha asılı olacak; bu levhaların birinde parlak bir hatla «İslam Birliği», diğerinde ise ateşli bir hatla «İntikam» yazılı bulunacaktır.

Bu ifadeler artık milli bir gaye ve hedef haline geleceği için; söz konusu levhalar okullarda, camilerde, kışlalarda, sokaklarda, meydanlarda, kahvehanelerde kısacası her yerde duvara asılacaktır.

Her Türk; son sistem bir mavzer tüfeği, bir sandık fişek, örneğine uygun bir takım askeri elbise ve diğer seferberlik malzemelerini daima hazır bulunduracaktır. Bunları hazırlamayan ve eksiklerini tamamlamayanlar; evlenmekten, iş kurmaktan ve cenaze merasiminden mahrum bırakılıp bir bakıma "Türkiye'den" dışlanacaklardır.

Her mahallede okula gitmemiş veya yaşı geçtiği için gidemeyecek olan yaşlılar için uygulamalı [sözlü eğitim] okullar açılacaktır. Ayrıca her mahallede bir atış alanı veya salonu kurulacak; Cuma günleri herkes orada 10-15 fişek yakmaya (atış yapmaya) mecbur tutulacak ve yılda iki kez yarışma düzenlenecektir. Bu yarışmalarda on kurşunu hedefin tam merkezine isabet ettirenler bir "nişancı madalyası" alacak ve bu madalyayı taşıyanlara karakollar tarafından hürmetle selam verilecektir.

Aynı şekilde; at yetiştirmek, ata binmek, yüzmek, kürek çekmek ve diğer spor faaliyetlerine son derece önem verilecek, askeri birlikler de bu idmanlara katılacaktır. Gerektiğinde - Almanya'da olduğu gibi- manevra için bölgelerine ordular geldiğinde, bu yetenekli atlılar süvari keşif kollarına rehberlik ederek ordunun eğitimine ve harekâtına iştirak edeceklerdir. Ülke genelinde ihtiyaç duyulan fişek ve tüfekleri üretmek için askeri fabrikalar genişletilip gece gündüz çalışacaktır. Tüm bu işlere, Harbiye Nezareti (Savaş Bakanlığı) tarafından görevlendirilecek liyakatli ve becerikli subaylar nezaret edecektir.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan her Müslüman, "İslam'ın şartı kaçtır?" sorusuna "Altıdır!" diye cevap verecektir. Bilinen beş şartı saydıktan sonra altıncıyı şöyle açıklayacaktır: "Donanımlı olmak; yani bir tüfek, bir fişek sandığı (daima dolu ve yeni), o günün şartlarına yetecek bir torba ekmek sahibi olmaktır."

3- Mevcut atölye ve fabrikalar genişletilecek, yenileri açılacaktır. Başta Padişah Hazretleri ve hanedan üyeleri olmak üzere; bütün bakanlar, senato (Ayan) ve meclis (Mebusan) üyeleri, ordu ve donanma komutanları, subaylar, tüm memurlar, askerler, fabrika işçileri ile resmi ve özel okul öğrencileri ve öğretmenleri, bu yerli fabrikaların ürünlerini giymeye mecbur tutulacaktır.

Halk dahi gerek yayınlar gerekse yukarıda zikredilen uygulamalı okullar vasıtasıyla yerli malı kullanmaya yönlendirilecek ve teşvik edilecektir. Böylece yerli malların sürümü (satışı) artırılacaktır. Diğer milletlerin güç ve gurur kaynağı olan kıyafetlerinin aksine, eski ve Hristiyan Bizanslıların milli başlığı olan fes tamamen terk edilecek; yeni ve milli bir başlık kabul edilecektir.

Askerlerin başlarına giydikleri kalpaklar da değiştirilecektir. Ecdadımızın kullandığı miğferlere benzeyen ancak günümüzün estetiğine ve nezaketine uygun, siperli bir miğfer

askeri başlık olarak kabul edilecektir. Bu sayede askerler, savaş zamanlarında yağmurdan veya (gözlerini alan) güneş ışığından dolayı ateş kesmek zorunda kalmayacaklardır.

4- Kadınlar, israf etmemek şartıyla diledikleri tarz ve biçimde giyinebileceklerdir. Polislerin, kadınların giyim kuşamlarına, çarşaf ve peçelerine müdahale etmeye kesinlikle hakları olmayacağı gibi; bundan sonra Şeyhülislam efendiler de çarşaflara dair (yasaklayıcı veya kısıtlayıcı) beyannameler kaleme alıp imzalamayacaklardır. Polis, kadınların işine ancak edep ve genel ahlaka aykırı bir durum oluştuğunda müdahale edebilecek; fakat bu kanuni görevlerini de tam bir nezaketle yerine getireceklerdir.

Erkekler, kadınların değerini takdir edip onlara hürmet ve saygı göstereceklerdir. Dünyanın uygar memleketlerinin hiçbirinde görülmeyen, kadınlara karşı laf atma ve taşkınlık yapma rezaletine artık hiç kimse cüret edemeyecektir. Vapurlarda, tramvaylarda ve diğer kara ile deniz taşıtlarında hanımlara büyük bir saygıyla yol verilecek; eğer bir kadın ayakta kalmışsa erkekler derhal yerlerini onlara verecek ve bu şekilde insani görevlerini ve hassas duygularını ortaya koyacaklardır.

Kadınlar vatanın en büyük velinimeti kabul edilecek ve kendilerine bu anlayışla muamele edilecektir. Kadınlarımız da bu ilgi ve saygıdan dolayı şımarmayıp; aksine, bu tür insani muamelelere layık, medeni ve zarif varlıklar olduklarını ispat edeceklerdir.

5- Kızlar, eğitim süreleri ve bekârlıkları boyunca; Müslüman Boşnak ve Çerkezlerdeki güzel adetlerde olduğu gibi asla kapanmayacaklardır (tesettür etmeyeceklerdir). Velilerinin yanlarında bulunması şartıyla; gerek yaşlı ve ilim sahibi erkeklerle gerekse kendi yaşlarında ve dengi olan namuslu, terbiyeli delikanlılarla edep dairesinde görüşüp tanışacaklardır. Bu sayede genel hayata ve iş dünyasına alışacaklar; milli ve vatani çalışma alanlarında üzerlerine düşen görevi yerine getireceklerdir.

İşte bu şekilde herkes; gördüğü, incelediği ve bizzat kendi seçtiği kızla evlenme fırsatı ve kolaylığına sahip olacaktır. "Görücülük", "sözcülük" ve "arabuluculuk" gibi adetler ortadan kalkacak; böylece (birbirini tanımadan evlenmenin getirdiği geçimsizlikler son bulacağı için) Muhammed Şeriatı'nın bir ihsanı olan "boşanma hakkı" da ayağa düşürülüp gelişigüzel kullanılmayacaktır. Hanım kızlarımız için bir düşünce azabı olan o meşhur ve istenmeyen görücülük âdeti de böylece sona ermiş olacaktır.

Kızlar için mevcut okulların yanı sıra bir de Tıp Fakültesi açılacaktır. Arzu eden kızlarımız orada doktorluk eğitimi alabilecekleri gibi; diğer kızlar ve kadınlar da orada Kızılay hizmetleri için hastabakıcılığı ve diğer sağlık konularını öğrenip eğitimini göreceklerdir.

6- Bugün birer tembellik yuvası ve işsizlik kaynağı haline gelmiş olan tekke ve zaviyeler tamamen kapatılacaktır. Buraların gelirleri, asıl kuruluş amaçlarına aykırı şekilde sadece şeyhlerin çoluk çocuğuna rızık yapılmayacak, bu gelir ve ödenekler kesilerek doğrudan Eğitim bütçesine eklenecektir.

Şeyhler arasında gerçekten alim ve erdemli olanlara, ömür boyu sürmek şartıyla bir maaş bağlanacaktır; ancak bu, memleketin genel eğitim işlerinde hizmet etmeleri şartına bağlı olacaktır. Diğerlerine, yani cahil olup da sadece geçmişten kalma birkaç tumturaklı kelime, dini tabir ve "Hu, eyvallah" demekten başka sermayesi olmayanlara, şimdiye kadar halkı fikren ve ilmen zarara uğratanlara hiçbir şey verilmeyecek, çalışıp kazanmaya mecbur

edileceklerdir. Bunlar arasından "nefes etmek" (dua okumak) bahanesiyle kalabalıklar toplayıp onu bunu dolandıranlar ise cezalandırılacaklardır.

7- Mevcut medreseler kapatılacaktır. Süleymaniye Medresesi'nin yerine Fransız Akademisi düzeninde mükemmel bir "Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesi"; Fatih Medresesi'nin yerine ise Teknik Üniversite tarzında bir "Yüksek Fen Fakültesi" kurulacaktır.

Yüksek ilimler bu okullarda ve Darülfünun'da (üniversitede) öğretilecek; "softalık" mesleği ortadan kaldırılacaktır. Bu okullardaki öğrencilere, şimdiki medreselerde olduğu gibi başıboş odalar verilmeyecek; dünyanın her yerinde olduğu gibi gözetim altında tutulacaklardır. Kendilerine düzenli yemek, kıyafet, hizmet, yatak ve maaş sağlanacaktır. Talebeler ders çalışırken yerinde sallanmayacaklar; hele köy ve kasabalarda görüldüğü üzere, hocanın önünde hayvan gibi boylu boyunca uzanıp ders dinlemeyeceklerdir.

Sarık sarmak sadece yüksek din alimlerine mahsus bir imtiyaz olacaktır. Sadece yüksek din okullarından diploma alanlar, tefsir, hadis ve diğer dini ilimlerde yetkinliğini kanıtlayanlar bu ilim kıyafetini giyebileceklerdir. Böylelikle sarık, bir fazilet ve irfan sembolü kabul edilecek, onu taşıyanlara karakollar tarafından resmi selam verilecektir. Askerler de bu saygın alimlere selam vermekten çekinmeyeceklerdir.

Okul öğretmenleri, ancak bu bahsettiğimiz gerçek alimlerden iseler sarık takabileceklerdir. Halkın alimleri taklit ederek başlarına doladıkları kirli ve tiksindirici paçavra tarzı sarıklar, polis aracılığıyla tamamen yasaklanacaktır. Lise ve daha üst okul mezunları arzu ederlerse sakal bırakabilecek; ancak halktan sakal bırakmak isteyenler derecesine göre bir vergiye tabi tutulacaklardır.

8- Türbelere adak adanması yasaklanacak; bu tür bağışlar doğrudan Donanma ve Milli Savunma cemiyetlerinin kasasına girecektir. Çünkü evliyanın bu tür adaklara ihtiyacı yoktur; onlar Allah'a ulaşmış oldukları için korku ve hüzünden uzaktırlar. Dinin sadaka verilmesine izin verdiği çaresizler ve engelliler ise, kurulacak huzurevlerine yerleştirilecek; orada kendi yapabilecekleri işlerde çalışmaları şartıyla bakılacaklardır.

Bu sayede toplum, dilencilik zilletinden ve miskinlikten tamamen temizlenecek; Müslümanlara öz saygının (izzet-i nefsin) ne olduğu öğretilecektir. Böylece "İzzet (üstünlük/onur) ancak Allah'ın, Peygamberi'nin ve müminlerindir" ayetinin hükmü gerçekleşecektir. Herkes emeğinin ve çalışmasının karşılığını alacak, izbandut gibi adamlar başkalarının kesesinden bedavaya geçinemeyeceklerdir.

Yapılacak bütün hayır işleri sadece Allah adına yapılacak, şuna buna mal edilmeyecektir. Herkes manevi isteklerini doğrudan Allah'a arz edecek ve Hazreti Peygamber'in şefaatinden başka kimseden yardım ve aracı istemeyecektir.

Okuyucular (üfürükçüler), büyücüler ve benzerleri tamamen ortadan kaldırılacak; bir hastalığa yakalananlar (hurafe yerine) mutlaka ilaç içmeye mecbur tutulacaklardır.

Din, mezhep, akıl, mantık, tıp, medeniyet ve insanlık için bir utanç lekesi olan Yemiş İskelesi meydanındaki o meşhur pis, iğrenç ve tiksindirici sözde "resmi" okuyucular oradan kovulacaktır.

Yeni Cami civarında satılan, dinimize tamamen aykırı, basmakalıp ve sahte olan o "bıçak kesmez, kurşun delmez, bin bir derde deva" denilen nüshaların (muskaların) satışı

yasaklanacaktır. Bunların yerine askerlere ve halka, o muskalarından çok daha faydalı ve koruyucu olan kitapçıklar; her cuma günü hükümet tarafından kurulacak olan "Milletin Fikirlerini Aydınlatma Cemiyeti" (Tenvîr-i Efkâr-ı Millet) vasıtasıyla ücretsiz dağıtılacaktır. Bu kitapçıklar özellikle herkesin anlayacağı sade bir dille yazılacaktır.

9- Belediyeler, yeme ve içme ile ilgili maddelerin denetimine, şehrin sağlık ve temizliğine son derece dikkat edecektir. Halkın iyiliği için alınan bu faydalı kararları, halka güzellikle veya zorunlulukla mutlaka kabul ettirecektir. Artık iyice hareketlenmiş ve çalışmaya alışmış olan halk için sadece akıllarında tutmalarını sağlamak amacıyla; "Koşunuz, acele ediniz, durmayınız" gibi uyarı levhalarını uygun yerlere asacaktır.

10- Hürriyet ve İtilaf, İttihat ve Terakki ile diğer mevcut cemiyetler/partiler, bundan sonra doğrudan hükümet işleriyle uğraşmayacak; bu işleri uzmanlarına bırakacaklardır. Kendileri ise donanma, milli savunma, genel eğitim ve toplum sağlığı gibi hayati meselelerle meşgul olacak; siyasi fikirlerinin uygulanmasını ise Meclis'teki gruplarına (fırkalarına) bırakacaklardır. Bu sayede devletin bakanlıklarına ve yönetim kademelerine, cahil ama gayretli kişiler yerine, konusuna hakim ve bilgili vatanseverler gelecektir.

11- Halkın dinin özüne aykırı bazı inanışları düzeltilecektir. Örneğin, "Kanaat tükenmez bir hazinedir" hadisinden maksat; softaların ve cahil şeyhlerin anlattığı gibi "Dünya geçici değil mi? Azla yetinin, mal biriktirmeyin, ahirette o altınlar vücudunuza yapışacak!" gibi saçmalıklar ve komiklikler değildir.

Aksine bu hadis; insanın mutlu ve talihli olması için çok çalışması, namusuyla kazanması, ancak ihtiyacını sınırlı tutup israf ve eğlenceden sakınması demektir. Yani emeğinin karşılığını biriktirip, gerektiğinde bu parayı genel fayda ve vatan için harcaması demektir. Kanaatten beklenen asıl sonuç budur. Halkın anlayışındaki diğer yanlış konular da bu şekilde yorumlanıp tebliğ edilecek; şeyhlerin, tekkelerin veya softaların halkı kandırmasına izin verilmeyecektir.

Özellikle cahil şeyhlerin "Fakirlik benim övüncümdür" hadisini yanlış yorumlayarak halkı çalışmaktan soğutmaları ve yoksulluğu övmeleri nedeniyle, buna karşılık olan "Yoksulluk neredeyse küfre/inkâra denk olacaktı" hadis-i şerifi Türkçe tercümesiyle birlikte levha haline getirilip boyunlarına asılacaktır. Bu yolla, fakirlik ve muhtaçlığın Allah katında ne kadar istenmeyen (nefret edilen) bir durum olduğu halka ilan edilecektir.

12- Diğer devlet dairelerinde ve bakanlıklarda olduğu gibi, Şeyhülislamlık makamı (Daire-i Meşihat) da tamamen ayıklanacak ve yeniden düzenlenecektir. Özellikle şeriat mahkemelerindeki davalar; sürat, kesinlik ve adaletle sonuca bağlanacaktır.

Bilginlerin (ulemanın) aşırı cahilliği ve hükümdarların tam baskısı (istibdadı) nedeniyle asırlardır kapalı kaldığı iddia edilen "İçtihat Kapısı" yeniden açılacaktır. Yeni tefsirler ve yeni hukuki yorumlar (içtihatlar) ortaya konulacaktır. Kur'an-ı Kerim ile birlikte hadis-i şeriflerin sahih (güvenilir) olanları Türkçeye tercüme edilecek; bundan böyle hutbeler Türkçe olarak ve günün ihtiyaçlarına uygun şekilde verilecektir.

Dini hükümler ve İslam'ın sembolleri; Müslüman olmanın ne demek olduğunu (doğru şekilde) telkin edecektir. Örneğin, hacca gitmekten maksadın, kızgın kumlar üzerinde yalın ayak, kavurucu güneş altında başı açık gezmek veya taşlara yüz sürmek olmadığı anlatılacaktır. Haccın asıl amacının, Allah'a karşı kulluk görevini ve Peygamber Efendimize

karşı büyük saygısını sunmakla beraber, dünyanın her yerindeki Müslümanların birbirlerini tanımaları, birbirlerinden haberdar olmaları, kardeşlik bağlarını güçlendirmeleri, fikir alışverişinde bulunmaları ve milletin meselelerini müzakere etmeleri olduğu anlatılacaktır. İşte ancak bu şuurla hacca gidenlerin gerçekten "hacı" olduklarına inanılacaktır.

13- Ordu ve donanmada mutlak itaat ve disiplin hakim kılınacaktır. Harbiye Nezareti, örneğin sadece selamlaşma usulü için yılda birkaç kez ihale ilanı verir gibi komik genelgeler yayımlayıp kendini gülünç duruma düşürmeyecektir. Bakanlık artık şuna ikna olmalıdır: Ordu işleri sadece emir vermekle yürümez, önce konuyu derinlemesine öğrenmek, sonra da verilen o emrin uygulanışını takip edip sonuçlandırmakla mümkün olur.

Subaylar da birbirlerine dargın kişiler gibi isteksizce selam vermeyecek, gerçek bir askerî kardeşlik sergileyecek şekilde, içten bir sevgiyle selamlaşacaklardır. Komutanlar ve subaylar o sahte kibirlerini ve azametli tavırlarını terk ederek; resmî törenlerde ve nezaket kurallarında herkese örnek olacaklardır. Bu konuda yaptıkları tartışmaların ve belirledikleri kuralların gereğine, her şeyden önce bizzat kendileri itaat edeceklerdir.

Orduda her şeyden önce temizliğe aşırı özen gösterilecektir. Pek çok kişi tarafından sıradan görülse de aslında çok büyük önemi olan tıraş olmak ve saç taramakla işe başlanacaktır. Orduda komutanlar, subaylar ve erler, istisnasız herkes düzenli olarak tıraş olmaya mecbur tutulacaktır.

14- Farklı mezheplerin önde gelen temsilcileri, samimi bir toplantıda bir araya gelerek fikir ve amaç birliği yapacaklar ve yeni içtihatlar ışığında tamamen yeni ve birleştirici bir mezhep kabul edeceklerdir. Bu yeni mezhep, İslam Halifesinin emriyle tüm Osmanlı ve İslam ülkelerine yayılıp ilan edilecek; böylece Müslümanlar arasındaki mezhep ayrılıkları ve çekişmeleri tamamen ortadan kaldırılacaktır. Akılcı bir yaklaşımla, ortak hedefimiz olan İslam Birliği'nin gerçekleşmesi hızlandırılacaktır. Bu mezhebin içereceği yeni hükümler, Müslümanların ekonomik ve toplumsal olarak yükselmelerini (terakkilerini) garanti altına alacaktır.

15- Şimdiye kadar var olmayan bir "Osmanlı Sözlüğü", ülkenin dilbilimcileri ve edebiyatçılarından oluşacak yetkin bir kurul tarafından hazırlanacaktır. Ancak, bugüne kadar Türklerin adeta şiarı (sloganı) olan "yavaş yavaş" ifadesi sözlükten ve dilden kesinlikle çıkarılacaktır. Osmanlıca, temel dil olarak korunacak, öz Türkçe arayışına dönmek gibi bir dille ilgili arayışlardan vazgeçilecektir.

Osmanlıca, kendisine has sözlüğü olduğu gibi, yine kendine özgü bir dilbilgisi ve sözdizimine (sarf ve nahiv) sahip olacaktır. Osmanlıca öğrenmek için hiç kimse, bu dilin ihtiyacından fazla Arapça ve Farsça öğrenmeye mecbur edilmeyecektir. Eğer bu dilleri öğrenmeye heves edenler olursa, bu arzuları sadece o diller üzerinde özel araştırmalar ve akademik çalışmalar yapmakla sınırlı kalacaktır. Osmanlıca içinde kullanılan ne kadar kelime, tamlama ve kural varsa, hangi dilden alınmış olursa olsun artık Osmanlıca'nın öz malı kabul edilecektir.

Örneğin, "temettu'" kelimesi, Osmanlıca telaffuz ve yazım kurallarına uygun olarak "temettü" şeklinde yazılabilecektir. Bu sayede ilkokuldaki küçük çocukların kendi dillerini süratle öğrenmeleri için büyük bir kolaylık sağlanmış olacaktır.

16- Osmanlılar, hükümetten (devletten) hiçbir şey beklemeyeceklerdir; yollarını, köprülerini, limanlarını, demiryollarını, kanallarını, vapurlarını ve fabrikalarını kendi girişimleri ve gayretleriyle bizzat kendileri inşa edeceklerdir.

17- Ramazan aylarında ve diğer mübarek günlerde camilerde halka verilen vaaz ve nasihatlerde, vaizler artık halkın anlayacağı dilde konuşmaya mecbur tutulacaklardır. Cahil ve ahlakı bozuk olan kitleler ancak kendi anlayacakları seviyede ve dilde hitap edildiğinde ikna olabilirler. Şu an piyasada dolaşan ve ahlakı yozlaştıran kötü kitapların çokça satılmasından anlıyoruz ki; halka ulaşmak için doğru hitabet üslubunu kullanmak şarttır.

Vaiz efendiler artık; halkı sağ taraflarında ırmakların coştuğu, ağaçlarla süslü cennet bahçeleriyle veya sol taraflarında müthiş alevlerin yandığı cehennem kazanlarıyla korkutup durmayacaklardır. Ayrıca zamanlarını geyik, güvercin hikâyeleriyle veya kendilerinin bile anlamadığı derin ve karmaşık konularla harcamayacaklardır. Bunun yerine; dinin temel farz ve sünnetlerinden sonra halka; vatanseverliği, çalışmanın erdemini, tasarrufu, namuslu kazancı, güzel ahlakı, kardeşlik ve muhabbeti, "İslam Birliği"nin (İttihad-ı İslam) önemini ve en önemlisi düşmandan korkmamayı anlatacaklardır.

18- Yıllardan beri düzeltilmesini ve ıslah edilmesini arzu ettiğimiz, ancak kimseye duyuramadığımız o meşhur "Kanunların Islahı" konusu; çağın ihtiyaçlarına göre tamamen değiştirilecek ve yenilenecektir. Özellikle arazi ve vakıf kanunları başta olmak üzere, gereksiz ve hantal görülen tüm bölümler ayıklanarak düzenlenecektir.

Hasretle bekleyeniniz, Timsal-i Emel

Kaynak: Pek Uyanık Bir Uyku, İctihad, cilt IV, sayı 55- 57, tarih 21 Şubat 1328 – 6 Mart 1913, 57. Sayı tarih 07 Mart 1329 – 20 Mart 1913

۷ مارت ۱۳۲۹ نومرو ۵۷

آدرەس :
IDJTIHAD
Constantinople

اجتهاد

دوردنجی سنه

آدرەس :
اجتهاد اداره‌خانه‌سی
دارالمعلمین قارشیسنده دائرهٔ مخصوصه‌در .

سنه‌لك آبونه بدلی ٤٠ غروش، نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در .

پنجشنبه کونلری نشر ایدیلیر اقتصادی ، اجتماعی ، ادبی مجموعه

بوسوزلری یازییورز . شوراسی‌ده اونوتلماسون‌که ملتك‌ده خاندان اوزرنده بر حق مشروعی واردر. بلکه بومقاله‌نك تحریری اوحقك بروجه استعمالیدر .

بز اسباب هزیمتمزی یالکز عسکرده ، عسکرك ضبط وربطنده آرامغه آلشمشز. مادیاتدن ایلریسنی پك کوره‌میورز . بوحال شایان تأسفدر . ضعیف نقطه‌لرمزی هر پرده تحری ایتملیز. دولتمزك قوی اولمسنی ، ملتمزك زنده وتوانا بولونمسنی آرزو ایدیورز ، دکلی ؟ اوحالده نیچون ملتك سرتاج ابتهاجنی تشکیل ایدن مقام سلطنت و خلافتی اوتوتیورز ؟ اصلاحات وتنظیمات اورادن باشلامق لازم کلیر . آنجق اوراسی قوت بولور ایسه ملتده حق بقاسنی استعمال‌ایدر. اوراسی عظمت وحشمت لایقه‌سنی اکتساب ایدرسه ملتده تعالی ایدر . کمال جرأتله تکرار ایده‌رم : اصلاحات ، بزم مملکتمزده ، یوقاریدن باشلار واورادن باشلامق دها معقول ، دها طبیعیدر . ملتك رأسی خاندان عثمانیدر . انك زیاده نظر اهتمامزی جلب ایده‌جك اولان مسئله‌ده ، لاشك ، اوآل نجیبه ، آنك بقاسنه ، موجودیتنه حیثیتنه تعلق‌اولان مسئله‌در. بوقانونك تنظیمی ملت‌ایچون اولدیغی کبی ، عینی خاندان ایچون‌ده محض نعمتدر. اکر دولت پایدار اولماز ایسه بو آنجق خاندانك پایدار اوله‌مامسندن ایلری کله‌جکدر . آل عثمان محتاج تنسیقاتدر . بویله اولمازسه، ایلری‌ده ، مبارزهٔ حیاتده ، عثمانغازینك اولاد واعقابی‌پك مشکل برموضعده بولونه‌جقدر. بورالرینی تشریح ایتمك ایستهم . آتیسی پك دلخراش اولور .

غلطه شباط ۱۳۲۸

جمال نوری

پك اویانیق بیر اویقو

دوام وختام

۶ — الیوم برر منبع عطالت ومصدر بطالت اولان تکایا وزوایا کاملاً الغا اولنه‌رق ـ ماوضع لهنه صرف اولنمیوب یالکز اولاد وعیال مشایخه باد وهوا مأکل‌اتخاذ اولنان ـ واردات ومخصصاتلری قطع ومعارف بودجه‌سنه علاوه اولنه‌جقدر .

مشایخ میاننده عالم وفاضل بولنمش اولانلره بررخانه وقید حیات شرطیله وفقط مکاتبدن برنده معاملك ایتمك قیدیله تخصیصات ویریله‌جکدر . دیکرلری یعنی جاهل اولوبده سرمایه‌سی‌بابادن قاله برقاچ میری کلمات وتعبیراتدن و[هو ، ایوالله ئه‌رنلر] دن عبارت اولان وشمدی‌یه‌قدر خلقی فکراً وعلماً اضرار ایدنلره هیچ برشی ویرلیه‌رك چالیشوب قازانمغه مجبور طوتیله‌جقلردر .بونلردن نفس ایتمك قاللاشلغیله اوتهکینی بریکینی طولاندیرانلر جزایه چارپیلاجاقلردر .

۷ — حال حاضر مدرسه‌لری الغا ایدیلوب سلیمانیه مدرسه‌سی یرینه (قوللهٔژده‌فراس ز) ترتیبنده غایت مکمل بر (علوم ادبیه مدرسه‌سی) یاپیله‌جغی کبی فاتح مدرسه‌سی یرینه ایسه (ئه‌قول پولی تقنیك) طرزنده دیکر بر(مدرسهٔ عالیه) وجوده کتیریله‌جکدر .

علوم عالیه وآلیه بومکتبلرده ودارالفنونلرده تحصیل اولنوب صوفتالق مسلکی اعلا اولنه‌جق و مکتبلرده صوفتاره شمدیکی مدرسه‌لرده اولدیغی کبی برر اوطه وبرلیوب دنیانك هرطرفنده اولدیغی کبی نظارت آلتنده بولندیریله‌جقلردر . وکندیلرینه منتظم طعام ، البسه ، خدمتجی، قاریولا، معاش ویریله‌جکدر. صوفتارچالیشیرکن رقاص کبی آرتق صاللانه‌مایه‌جاقلر ، وهله کوی وقصبه‌لرده اولدیغی کبی بهائم آسا معلمك اوکنده بویلی بوینه اوزانوب درس دیکله‌میه‌جکلردر .

صارینی صارمق وجبه کیمك یالکز علمای کرامه تخصیص ایدیلوب مکاتب عالیهٔ دینیه‌دن شهادتنامه‌سز اولانلر وتفسیر وحدیث شریف ایله سائر علوم دینیه‌دن بی نصیب بولونانلر سالف‌العرض کسوهٔ علمیه‌یه بورونه‌میه‌جکلردر. بوصورتله صاریق وجبه برعلامت فضل و عرفان عد اولنه‌رق اربابنه ، قره‌غوللر طرفندن رسم تعظیم اجرا اولنه‌جقدر . افراد عسکریه دخی بو محترم فضلایه سلام ویرمه‌دن کچه‌میه‌جکلردر .

مکتب معلملری آنحق بوکبی عالم حقیقی افندیلردن بری اولدینی حالده صاریقلی بولنه‌بیله‌جکدر . اهالینك زی علمایی تقلیداً باشلرینه طولادقلری صاریق طرزنده‌کی یاپاورالر ، کیرلی ومستکره یزلر کاملاً وپولیس معرفتیله منع ایدیله‌جکدر . مکاتب اعدادیه و دها یوقاری مکاتب مأذونلری آرزو ایتدکلری تقدیرده صقال صالیوره بیله‌جکلر وافراد ناسدن صالیویرنلر درجه درجه رسمه تابع اوله‌جقلردر .

۸ — اولپایه نذرلر منع ایدیلوب بوکبی تبرعات دونما ومدافعهٔ ملیه جمعیتلری قاصالرینه کیره‌جك. زیرا اولیانك بوکبی نذرلره احتیاجی یوقدر، عندالله مرزوقدرلر واونلر خوف وحزندن بریدرلر . شرع شریفك صدقه ویرلمسنه جواز کوسترديکی بیچارکان ومعلولین ایسه تأسیس ایدیله‌جك دارالعجزه‌لرده ینه کندیلرینك یاپه‌بیله‌جکلری ایشلر کورمه‌دورولمك شرطیله انفاق واسکان ایدیله‌جکلردر. بوصورتله اورتالق ذلت سوأل ومسکنتدن تماماً تطهیر ایدیلوب مسلمانلره عزت نفسك نه اولدینی اوکره‌دیله‌جکدر . بوصورتله « العزت لله ولرسوله والمؤمنین » حکم شریفی تجلی ایده‌جکدر. هرکس مکافات سعی وورزشنی آلاجاق ایزباندود کبی حریفلر شونك بونك کیسه‌سنده باد هوا کچینه‌میه‌جکلردر .

یاپیله‌جق بوتون خیرات وحسنات واجب الوجود حضرتلری نامنه یاپیلوب شونا بونا عطف ایدلمیه‌جکدر . هرکس مطالب معنویه‌سنی اللهنه عرض ایده‌جك وحضرت پیغمبرك شفاعتندن بشقه کیمسه‌نك یاردیم وشفاعتنی ایسته میه‌جکدر .

اوقویجیلر ، اوفوروکچیلر ، ایصتمه باغجیلر و الخ .. کاملاً تشکیل ایدیلوب ایصتمه‌یه دوچار اولانلر بهمه‌حال سولفاتو ایچمکه مجبور طوتیله‌جقلاردر .

دین ، مذهب ، عقل ، منطق ، طبابت ، مدنیت ، انسانیت وبونلردن عبارت اولان اسلامیت ایچون شین اولان — یمش چارشوسی میدانلغنده‌کی — اومعهود پیس، مردار ، مستکره رسمی وعلنی باشه اوقویجیلر اورادن دفع ایدیله‌جکلردر .

یکی جامع شریف جوارنده برطاقم مطبوع و ساخته وشریعت مطهرهٔ‌مزایچون برحقارت محض اولان اوبیتمز توکنمز بیچاق کسمز ، قورشون دلمز ، بیك درده دوا نسخه‌لرك فروختی منع ایدیلوب بونلرك یرینه افرادعسکریه وعوام خلقه اونسخه‌لردن دها مفید و دها حفظ ایدیجی رساله‌لرهرجمعه کونلری حکومت طرفندن وتأسیس ایدیله‌جك « تنویر افکار ملت » جمعیتلری طرفندن مجاناً توزیع ایدیله‌جکدر . اشبو رساله‌لر صورت مخصوصه‌ده هرکسك آکلایه‌جغی برطرز وبیانده اوله‌جقدر .

۹ — بلدیه‌لر اکل و شربه متعلق مواده و بلده‌نك صحتنده نظافت وطهارتنه صوك درجه دقت ایدوب اهالیه دخی اوکره‌نه‌جك ومقررات نافعه‌سنی طوعاً وکرهاً اهالیه قبول واجرا ایتدیره‌جکدر . آرتق فعالیته کلمش اولاد اهالی ایچون بی‌فائده ایسه‌ده محضا درخاطر ایتدیرمك ایچون « قوشوکز ، عجله ایدیکز ، طورمایکز » کبی لوحه‌لری شورایه بورایه تعلیق ایده‌جکدر .

۱۰ — حریت وائتلاف واتحاد وترقی وسائرموجود جمعیتلر بعدما حکومت ایشیله اوغراشمیوب بونلری اهل اولانلره ترك ایدرك کندیلری دونما ، مدافعهٔ ملیه ، معارف عمومیه ، حفظ صحت عمومیه کبی مسائل ایله اشتغال ومسلك سیاسیلرینك تطبیقنی مجلسده‌کی فرقه‌لرینه ترك

ایده‌جکلردر. بوصورتله نظارتلره جاهل حمیتلیلردن زیاده عالم وواقف وطنپرورلر کله‌جکدر .

۱۱ — اهالینك احکام شرع شریفه مغایر بعض معتقداتی تصحیح اولنوب ، مثلا [القناعة کنز لایفنی] حدیث شریفندن مقصد صوفتالرك وجاهل مشایخك اوکرندکلری : [جانم دنیا فانی دکلمیا ؟ آزه قناعت ایدوب جمع مال ایتمیکز . آخرتده او آلتونلر هپ دریلریکزه یاپیشه‌جقدر !] کبی یاوه‌لر ومسخره‌لقلر اولمیوب انسان مسعود وبختیار اولمق ایچون چوق چالشمق وناموسکارانه قزانمق وفقط احتیاجاتی تقلیل ایدوب اسراف وسفاهتدن صاقینمق ومکافات سعی وعملی اوله‌رق قازاندیغی وتصرف ایدوب بریکدیردیکی پاره‌لردن عندالحاجه منافع عمومیهٔ وطن ایچون صرف ایتمك دیمکدر. وقناعتدن طلب اولنان نتیجه دخی بودر . دیمك اولدیغی آکلاتیله‌جق ودیکر خصوصات واوامر دخی بویوله تفسیر وتبلیغ ایدیلوب مشایخ و تکایانك ویا صوفتالرك ، عوام ناسی اضلالنه مساعده ایدلیه‌جکی مخصوص‌الخصوص قره جاهل شیخلرك « الفقر فخری » حدیث عالیسنی یاکلش تفسیر ایدرك خلقی سعی وعملدن وفقرك یعنی آنلرك تعبیرنجه ذوکورتلك خصمی اولان نظافتدن منع ایتدکلری ایچون « کادالفقر ..... » حدیث شریفی تورکجه ترجمه‌سیله برابرلوحه حالنده بویونلرینه آصیله‌رق بووجهله فقر وضرورتك عندالله نه‌قدر منفور بروضعیت اولدیغی خلقه اعلان ایدیله‌جکدر .

۱۲ — دیکر دوائر ونظارتلرده اولدیغی کبی دائرهٔ معلای مشیخته دخی تصفیه وتنسیقات کامله اجرا وهله دعاویٔ شرعیه عمری برسرعت وقطعیت وعدالتله رؤیت اولنه‌جقدر .

علمای رسومك کمال جهلندن و تاجدارانك تمامیٔ استبدادندن طولایی عصرلردن بری مسدود قالدیغی ادعا ایدیلن باب اجتهاد یکیدن آچیلاجاق یکی تفسیرلر و یکی اجتهادلرمیدانه قونولاجاغی کبی قرآن عظیم‌الشان ایله برابر احادیث شریفه‌نك صحیحلری تورکجه‌یه ترجمه ایدیله‌جك وبعدما خطبه‌لر تورکجه واحتیاج عصره کوره ایراد ایدیله جکدر .

احکام شرعیه وشعائر اسلامیه مسلملره اولدیغی کبی تلقین ومثلا حجه کیتمکدن مقصد ، قزغین قوملر اوزرنده یالین آیاق وقاووروجی برکونشك آلتنده باشی آچیق کزمك وطاشلره یوز و ال سورمك اولمیوب آنجق جناب حقه قارشی وظیفهٔ عبودیتی و حضرت نبی اکرمه قارشی کمال تعظیمی ایفا ایتمکله برابر ضمنده مسلمانلرك بریرینی آکلامالری وبربرلرندن خبردار اولمالری وبربرلرینی کوروب تشیید رابطهٔ اخوت ومداولهٔ افکار ومذاکرهٔ امور ملت قضیهٔ معتناسی اولدیغی افهام ایدیله‌جکدر .

ایشته بوندن صوکره حجه کیدنلر جداً حاجی اولدقلرینه قائل اوله‌جقلردر .

۱۳ — اردو ودونانمایه اطاعت ، انضباط، معلومات کیره‌جك وحربیه نظارتی مثلاً یالکز رسم تعظیم ایچون سنه‌ده برقاچ دفعه ـ مناقصه اعلانلری ویریرکبی ـ بیانامه نشر ایدوب کولونج اولمایاجاقدر . حربیه نظارتی آرتق قانع اولاجاقدرکه بوتون اردو اموری یالکز اسمویرمکله دکل اولا اوکرتمکله وصکره ویردیکی اوامری تعقیب واجرا ایتدیرمکله قابل اوله‌بیله‌جکدر . ضابطان دخی طارغینلر کبی بربرینه سلام ویرمیه‌رك اخوت حقیقیهٔ عسکریه‌یی ارائه ایده‌جك صورتده کرچکدن محبانه سلاملاشاجاقلر وارکان امرا وضابطانی اوساخته عظمتلری ترك ایدوب شو رسم تمنا خصوصنده‌هرکسه نمونهٔ امتثال اولاجاق وبوبابده اسطار ایتدکاری مذکره‌لر مؤداسنه اول باول کاندیاری اطاعت ایده‌جکلردر .

اردوده هرشیدن اول تمیزلکه اعتنا وبوده برچوقلری طرفیندن غایت عادی کوریلوب فقط بویوك براهمیتی اولان تراش اولمق وصاچلرینی طارامقدن ابتدار ایدیله‌جکدر . اردوده ارکان امرا ، ضابطان ، افراد هرکوفن منتظماً تراش اولمغه مجبور طوتیله‌جقلردر .

۱۴ — مذاهب مختلفه‌نك سوز صاحبلری عقد ایدمه

جكلرى صميمى براجتماعده توحيد فكر و مقصد ايدرك يكدن بالاجتهاد تماميله يكى بر مذهب قبول ايديله‌جك واشبو مذهب عموم ممالك عثمانيه واسلاميه‌يه ، خليفهٔ اسلام حضرتلرينك امر شريفلريله ، تعميم و اعلان ايديلوب بعدما مسلملر آره‌سنده‌كى مذهب شقاقى رفع ايديله‌رك معناى معقوليله غايهٔ عمومى اولان اتحاد اسلام قضيه‌سنك حصولى تسريع ايدلمش اوله‌جقدر . اشبو مذهبك حاوى اولهجغى احكام جديده مسلمانلرك اقتصاداً واجتماعاً ترقيلرينى كافل اوله‌جقدر .

١٥ — شمدى‌يه قادار مفقود اولان برعثمانلى لغات كتابى مملكتك لسانيون واديبلرندن متشكل بر هيئت عالمه و فاضله طرفندن تأليف ايديله‌جك و فقط بوكونه قدر تورككرك عادتا شعارى اولان « يواش يواش » تعبيرى لسان اعتدن ـ قطعياً اخراج ايديله‌جكدر . لسان عثمانلى لسانى اوله‌رق محافظه ايديلوب تورانه لساناً عودتدن صرف نظر ايديله‌جكدر. عثمانلى لسان كنديسنه مخصوص لغات كتابنه مالك اولدينى كبى ينه كنديسنه مخصوص بر صرف و نحوى اوله‌جقدر. عثمانليجه‌اوكرنمك ايچون هيچ كيمسه عثمانليجه‌نك احتياجندن فضله عربى و فارسى تحصيلنه مجبور اولميوب اكر بو لسانلرى تحصيله هوس ايدنلر بولنه‌جق ايسه بو آرزولرى محضا او ايكى لسانده تدقيقات و تتبعاتده بولنمق ايچون اوله‌جقدر . عثمانلى ديلنده مستعمل نه قدر كلمه‌لر، تركيب‌لر، قاعده‌لر وارسه هانكى لساندن آلنمش اولورسه اولسون عثمانليجه‌يه مال ايديله‌جكدر. مثلا « تمتع » كلمه‌سى عثمانلى تلفظ وهجاسى موجبنجه « تەمتو » يازيله بيله‌جك واطفال صغيره مكاتب ابتدائيه‌ده لسانلرينى سريعاً اوكرنمك ايچون بوصورتله بويوك برسهولته مظهر ايدلمش اوله‌جقلردر.

١٦ — عثمانلى‌لر حكومتدن هيچ برشى بكلميه‌جكلر، يوللرينى، كوپريلرينى، ليمانلرينى، شمندوفرلرينى، قنالرينى ، واپورلرينى ، فابريقه‌لرينى كندى تشبث و فعاليتلرى ايله وجوده كتيره‌جكلردر .

١٧ — رمضان آيلرنده و ديكر مبارك كونلرده جامعلرده واعظلر طرفندن خلقه ويريلن وعظ و نصيحتلرده واعظلر مجبوراً اعتياد ايتدكلرى وجهله بعدما خلقك لسانده سويليه‌جكلر ؛ يعنى ، جاهل وفاسدالاخلاق اولان انسانلر مطلقا كندى لسانلرندن آكلامق شانلرندن اولديغى وبوده اليوم الكزياده سوكوب صايان جرائدايله بيك درلويالديزلى مفسد اخلاق اسامئ مستكرهه ايله ميدان انتشاره قونيلن كتابلرك سورومندن آكلاشيلديغى جهتله آنلر ايچون ، عقله ايلك كلن اصول خطابت بو ايسه‌ده « فور طونه‌لرك هوايى تصحيح ايتديكى ، ادعاسى كبى بو محاربه وفلاكت فورطنه‌سى» تورككرك اخلاقنى تصحيح ايده‌جكندن بالاده بيانى سبق ايتديكى وجهله واعظ افنديلر خلقك بوكونكى لسانده سويليه‌جكى وبلكه يكى اكتساب ايتدكلرى اخلاق فاضله‌يه چسبان نزيه بر لسان ايله ادارهٔ كلام ايدوب خاقى ديلكلرينه كوره صاغ طوغرى اوزان ودرونلرنده هركسه ديلديكى قدر ويريله‌جك اولان خور وغلمان ايله مزين و شعشعه فشان حدايق جنانه ويا صول طوغرى دنده مدهش آلاو ودومانلريله توتهن و سامعه چاك ايكلتيلريله قاينايان جهنم قازانلرينه آتمايا جقلرى كبى وقتلرينى دخى كيمك ويا كوكرجين حكايه‌لريله وياخود كنديلرينك دخى آكلامدقلرى برطاقم درين مباحثله اماته واصرار ايتميه‌جكلر وبلكه خلقه آداب وارکان فرائض وسننتدن صكره وطنپرورلكدن ، فضائل سعى وعملدن ، تصرفدن ، ناموسكارانه قزانجدن ، حسن اخلاقدن ، يكديكره اخوت ومحبتدن ، اتحاد اسلامك اهميتندن وبخصوص الخصوص اعداد قوتدن بحث ايده‌جكلردر.

١٨ — سنه‌لردنبرى تعديل واصلاحنى آرزو ودفعه‌لرله اعلان ايدوبده كيمسه‌نك قولاغنه ايصال ايده‌مديككز اومعهود « اصلاح قوانين » قضيه‌سى تام احتياج زمانه كوره تعديل واصلاح اولنوب اراضى واوقاف قانونارى جمله‌سنه تقديم وبوميانده تمادينى زائد كوردىكم برچوق ايولكلر دخى استحصال وتأمين ايديله‌جكدر .

مشتاقكز
تمثال امل